

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLII. évf.

Május—Június.

3-ik füzet.

Tanúlmányok Luther irataiból.

II.

A római pápaságról.

A hierarchia ereje a pápaságban öszpontosul. Itt esüesodik ki czélja, szelleme és irányzata. A kettő között az a viszony van, a mi a test és fej között. Egyiket a másik nélkül elképzelni sem lehet. Kölesönösen egészítik ki egyik a másikat. Ezért a kettő fejlődése is egyforma menetben halad előre. Az első keresztényeknél, a mint nincs nyoma a hierarchiának, úgy nincs a pápaságnak is. De a századok folytán, a mint erősbödik a hierarchia, olyan mértékben súlyt kölesönöz a pápaságnak. Ennélfogva a pápaság természetesen képződött esüespontja a hierarchiának.

Nem czélunk ez alkalommal nyomon kísérni a hierarchia útjait és fejlődési fokozatait. Nem czélunk reámutatni azokra az eszközökre, melyeket idő folytán a saját hatalmi érdekében fölhasznált. De Luthernek a pápaságra vonatkozó iratai helyes méltánylása szempontjából általános vonásokban reá kell mutatnunk azokra az eszközökre, melyeket a pápaság maga is felhasznál, hogy eszményi magaslatára emelkedhessék s a hierarchiának méltó bevégződése lehessen.

Mi a pápaság? A Péter széke Rómában. A mint a Jézus Péterre bizta az ő „bárányainak“ és „juhainak“ a legeltetését s neki adta a „kulcsok hatalmát“: úgy az ő törvényes utódai örökölnek minden hatalmat, a mi az egyház kornányzására és a hívek üdvösségére megkivántatik. Ezért a pápa isteni rendletnél fogva nem csupán az egyház feje, hanem a Krisztus földi helytartója, a kereszténység „szentséges atyja“, a „legfőbb hatalom“ birtokosa. Eme nagy érdekek képviselője nem maradhat az emberiesség szűk korlátai között. A reáruházott hatalom méltó gyakorlására isteni tulajdonságot: esalhatatlanságot is

örököl. A pápák czimeiket, hatalmukat mind Pétertől vették, kire viszont a Jézus ruházta. Ez a pápaság képe *római* szemüvegen keresztül nézve.

Azonban a *történelem* másképpen beszél. Az nem talál egyetlen hiteles bizonyítékot a Péter római pápasága mellett s azt csupán a képviselőt szüleményének tekinti. Minden erre vonatkozó kétes értékű hagyomány a mythos körébe tartozik. Sőt, ha elismernők is a Péter pápaságát, akkor is be kellene látnunk, hogy az ő szerény pápai öröksége mennyire más képet mutat egy VII. Gergely, III. Ineze vagy VIII. Bonifacius kezében. De ettől eltekintve, a történelem azt tanítja, hogy a római püspökök a Jézus tanaival merőben ellentétes elsőségi küzdelemben számító politikával felhasználták a saját hatalmi érdekükben Rómának központi és *világvárosias* jellegét. Felhasználták a keleten dúló *hitvitákat*, a mennyiben készséggel vetették tekintélyüket a küzdőfelek egyik vagy másikának a mérlegébe, de ennek az ára a föltétlen meghódolás volt. Fölhasználták az általuk megterített nyugati népek *tájékozatlanságát*, a midőn azokra nehezedtek tekintélyük súlyával. Felhasználták egyes császárok *gyönységét*, a mennyiben rendeletek kiesikarásával igyekeztek másokat hatalmi törekvéseik előtt meghódoltatni. Felhasználták a Kis Pipin és Nagy Károly *nagyravágyó* törekvéseit, a melyek által az „egyházi állam“ birtokosaivá s így világilag is függetlenekké lettek. Végül felhasználták az ál-Izidor-féle *hamis* rendeleteket, a melyek a pápát minden egyházi és világi hatalom fölébe emelték.

Nem hogy isteni rendelet alapján jutottak volna a pápák ezek szerint nagy tekintélyük és hatalmuk birtokába, hanem földi körülmények és emberi gyarlóságok ügyes és élelmes felhasználásával emelkedtek a magasba. Maga az egyház pedig nem csak türte, hanem teljes erejével támogatta a pápák ama törekvését, melylyel a Péter székének fényt, hatalmat és tekintélyt szerezhettek. Jól tudta ugyanis, hogy a pápai hatalom növekedésével erősödik a hierarchia szervezete. Ez pedig viszont az egyház hatalmi érvényesülését mozditja elő. A különböző érdekeknek ez a szoros kapcsolata magyarázza meg azt, hogy egyes zsinatok a pápaságra vonatkozó legkényesebb kérdésekben egyhangú megállapodásra jutottak. Így történhetett meg, hogy a pápaság fogalmát, hatalmát és hivatását illetőleg teljesen

ellentétbe helyezkedett az evangélium szerinti apostolság gondolatával; ellentétbe helyezkedett magával Péter apostollal, holott a vele való lelki kapcsolatra építette minden hatalmát.

Luther, a mint irataiból, leveleiből kitetszik, már neveltetésénél fogva is nagy tisztelője volt a pápa személyének. Sőt egyházi érdekből a pápaság jogosultságát is elismerte. Csupán az ellen lázadt fel világosságot szomjuhozó lelke, ha azt tapasztalta, hogy a pápa bitorolt jogaival hivalkodik s hatalmát a lelkek leigázására használja. Ezért már a 95. tételben rámutatott a pápának a bűnbocsánattal való visszaéléseire. Az ágostai kihallgatás során 1518-ban már a pápának a szentírás „elesavarását” veti szemére s ezt Kajetánnal szemben éppen a pápaság létének alapját képező igékkel bizonyítja be.¹ Azonban mindezek mellett is nem fessegeti tovább e kérdést, ha külső körülmények erre nem kényszerítik. Hisz 1519-ben a Miltitzczel folytatott tárgyalások után kiadott nyilatkozatában ezt írja: „Azt pedig, hogy a római széknék hatalma és felsőbbsege miben áll és mire terjed ki, döntsék el a tudósok, mert a lelkek üdvössége ettől éppenséggel nem függ és Krisztus a maga egyházát sem külső sem látszólagos hatalomra és felsőbbsegre, avagy e világra tartozó és más mulandó dologra, hanem a szív szeretetére, alázatosságára, egyezségére helyeztette és alapította. Annakokáért a hatalom legyen olyan, a milyen, nagy avagy kiesiny, egyetemes avagy részleges, nyugodjunk meg abban és érzjük be vele, a mint ezt *Isten kiosztja*, épp úgy, a mint meg kell elégednünk azzal, a miként ő a többi mulandó javakat: a becsületet, gazdagságot, kegyet, ismeretet stb. kiosztja. Egyesegyedül az egységet tartjuk szem előtt és semmiképpen ne álljunk ellen a pápai parancsolatnak”.² Bármilyen nagy lelki harezot árulnak el ezek a szavak, még sines semmi okunk kételkedni Luther őszinteségében.

Következett az úgynevezett *lipcsei vita*. Nem Luther idézte elő. Ő ígérete szerint hallgatott. Eck János volt vitatkozó kedvében. Az általa felállított 13 tétellel szemben Luther is 13 tételt állított, melyek közül a legutolsóban a római egyház és a pápa primatusát a történelem és a szentírás ellen valónak

¹ Luther Márton művei, I. k. 241. és 297. l.

² I. m. 319. l.

mondja s a tételek magyarázatában ezt az álláspontját részletesen is kifejti. Ellenfelei talán azért, mert éppen ezt a kérdést gondolták a legalkalmasabbnak, melylyel az eretnokség vádját Lutherre süthetik s így rövidesen elhallgattatják, vagy talán azért, mert jól tudták, hogy a pápaság az egyházi egység kifejezése s annak hatalmi kérdését mindenáron tisztázni és sértetlenül fentartani akarták: Luthert újabb nyilatkozatra kényszerítették. Egy Alveld Ágost nevű, lipesei mezitlábos baráttal 1520-ban „Super apostolica sede“ czim alatt egy újabb röpiratot adattak ki, melyben sikra száll a Péter székének isteni eredete mellett s a pápát, mint Krisztus egyetlen helyettesét veszi védelmébe. A szentírásnak ez újabb elesavarása s a történelmi igazságnak meghamisítása ellen, hogy „a szegény nép meg ne mérgeztessék“, Luther egy német nyelvű iratban válaszolt, a melynek czime magyarul: „A római pápaságról, a hirhedt lipesei romanista ellen.“

Luther e műve fölött nem térhetünk olyan könnyen napirendre. Egyfelől azért, mert ebben ismételtlen határozott álláspontot foglal egy nagy elvi kérdésben s ha van is itt-ott személyi éle fejtegetésének, de jórészt elvi magaslatról tárgyalja a kérdést. Másfelől azért sem, mert a mint dr. Masznyik mondja, a mű bevezetésében ez „nyitány“ a nagy harezhoz s átmenetet alkot nagy vitázó irataihoz.

A kérdés tulajdonképen ez: „Vajjon a római pápaság az egész keresztényvilág felett való hatalomnak tényleges birtokában isteni vagy emberi eredetű-e?“ Luther e kérdést nem tartja lényegesnek. Ennek semmi befolyása nincsen az üdvösségre s e nélkül bárki lehet jó keresztény. Sőt hivatkozik ama népekre, melyek a pápa primatusát nem fogadják el, de azért keresztény hitükben lehetnek jobbak, mint a kik Rómának hódolnak! Azonban, ha Luther előtt lényegtelen, Rómára és hiveire annál inkább életbe vágó ez a kérdés. Miért? Nem a keresztény hit, nem a Jézusi igazságok s nem is a lelkek üdvössége szempontjából. Ezekkel ők keveset törődnek. Ha ezekről volna szó, akkor világért sem törnék magukat a kérdés fölött. Bánják is ők, ha az egész evangelium elvész a világon. Sokkal lényegesebb reájuk nézve a pénzkérdés. Azért kell tehát védeni a pápa elsőségének isteni eredetét, mert ez igen jó és biztos jövedelmi forrásnak bizonyult.

E rövid leleplezés után Luther az ellenfél argumentumait kezdi bonczolgatni. Az első érv az *észszerűségen* alapszik s ilyenképpen hangzik: „A földön minden gyülekezetnek, ha csak szót nem akar hullani, a Krisztus igaz felsőbbisége alatt, látható fejének kell lennie. Minthogy az egész kereszténység egy gyülekezetet alkot a földön, egy fejének kell lennie és ez a pápa.“ Ez az okoskodás — elismerjük — meglehetősen együgyű. Nem is akarjuk a lipesci barátot Lutherrel szemben védelembe venni. Neki valóban nem volt joga itt az észszerűsége építeni akkor, a mikor minden hittani kérdésben az észet kigúnyolta. Azonban bármilyen sokan éljenek vissza az észszel, bármilyen gyakran ejtsen tévedésbe, vagy vezessen félre az értelem, azért mi azt általánosságban kárhoztatni nem tudjuk. Hiszen milyen sokan éltek vissza idő folytán magával a szentírással is; milyen képtelen dolgok bizonyítására használták fel egyes homályos helyeit; mennyi ok nélküli harcznak lett a forrása, de azért a bibliát még sem dobjuk el. A tévedések és visszaélések mellett is meg kell hogy legyenek az észnek a maga jogai a hittan körében. Hisz éppen e jogoknak a konfiskálása miatt vált lehetségessé az egyházi romlottság és elfajulás. Hitünk szerint tisztábban esőrgedez az örökélet vize, hatékonyabban működik az evangélium kovásza ott, a hol az ész lámpája világol.

Hangoztatnunk kellett ez elvi álláspontunkat azért, mert Luther a lipesei baráttal folytatott küzdelmében heves támadást intéz az ész ellen is. Nevetségesnek mondja az észre való hivatkozást, a mely „mindenha az Isten törvénye ellen tör“. Azért, a ki az Isten törvényét az észszel kívánja megvédelmezni, az úgy tesz, mintha a „fénylő napot valamely pislogó lámpával akarná megvilágosítani“. A mi felfogásunk szerint, ha a kijelentést naphoz hasonlítjuk, akkor az ész a szemet képviselheti inkább, mint a pislogó lámpát. Hiában való a kijelentés, ha nincsen ész, a mi azt felfogja. Viszont az ész egymagára eltéved, ha a kijelentés nem világosítja meg útjait. Mind a kettő Isten adománya. A kettő egymás ellen nem harcolhat. Az ész és kijelentés öszhangja lehet biztos alapja az egészséges hitéletnek.

Sokkal szilárdabb talajon áll Luther akkor, a mikor a hamis főtételtől vont eme hamis következtetés ellen küzd: A kereszténység sem állhat fenn egy látható fő nélkül. Itt már határozottan szembe néz a kérdéssel s éppen a kárhoztatott ész fegy-

vérét meglepő ügyességgel forgatja. Mindenekelőtt kioktatja ellenfelét a keresztény egyház fogalmáról.

Mi a keresztény közösség? Nem olyan, mint más világi közösség. Nem látható és helyhez kötött gyülekezet. „A kereszténység a földön lakó összes keresztény hívők gyülekezete.“ De itt nem „testi“ gyülekezetet kell értenünk, hanem „a hívőknek egy hitben való közösségét“. Ennek a közösségnek lelki egységét a szent lélek teremti meg, a mely nélkül minden külsőleges dolog hiábavaló. Ilyen értelemben tanít a szentírás is.¹ Ezek azok az alapvető fejtegetések, melyek a protestansok szerint láthatatlan egyház eszínjének az alapját teszik.

Milyen végzetes tévedésben vannak — mondja tovább Luther — s az irással merőben ellentétes úton járnak azok, a kik a kereszténységet látható közösségnek gondolják s azt Rómához kötik! Úgyszintén azok is, a kik a lelki és testi egységet ugyanazon dolognak veszik. Hiszen magában Rómában is sokan vannak, a kik nem élnek a kereszténység lelki közösségében, mert attól hitelenségük és rossz életük miatt elszakadtak. Ebből következik, hogy a mint a Rómához való tartozás nem tesz igaz kereszténynyé senkit: úgy a római egyességen kívül maradás sem tesz eretnekké. A keresztény hit és kegyesség nincsen helyhez kötve. A kereszténység erejét és lényegét a maga mélységében átértett és átérzett igaz szavak ezek, melyek alapjában megrendítették Rómának évszázakon át bitorolt jogait.

Szintén ilyen mesterileg forgatja Luther az ész fegyverét akkor, a mikor a kereszténység *fejéről* szól. Ki a kereszténység feje? Az, a kinek nevéből neveztetünk keresztényeknek, t. i. a Krisztus. Ugyanis mi nem testünk szerint vagyunk keresztények, hanem hitünk, reményünk és szeretetünk, szóval lelkünk szerint. Egy ilyen lelki közösségnek lehet-e hát test szerint való feje? A ki ezt állítja, az úgy tesz, mint a ki azt bizonyítgatná, hogy egy állatnak a maga természetes feje mellett még egy más festett fejjel is kell birnia. Még jobban megvilágítja e kérdést a következő fejtegetésekben, melyekkel a láthatatlan és a látható egyház közti különbségre mutat rá. Az elsőt „természetes, igaz, benső és valódi“, az utóbbit pedig „történelmileg lett külső kereszténységnek“ nevezi. Ez utóbbit egyházi jog

¹ I. m. 395. l.

szerint a főpapság kormányozza, de a hozzátartozandóság senkit sem tesz kereszténynyé. A kik pedig hit nélkül tagjai ennek a külső közösségnek, azok az igazi kereszténységnek „leszáradt ágai“. Ez a külső kereszténység nem hogy előnyére lett volna a valódi kereszténységnek, sőt a lelki és testi javak végzetes összezavarása folytán még kárt okozott annak. Bárki kormányozza azért a külső egyházat, a mely lehet érdekszövetkezet, vagy hatalmi szervezet, de az igaz kereszténységnek csak a Krisztus lehet a feje. Azok számára, a kik még ezek után is készek kardot rántani a pápaság érdekében, Luther esatarendbe állítja amaz érveket, melyeket a józan ész joggal is következtethet az elmondottakból.

Ha az egyház lelki közösséget jelent, akkor annak feje és kormányzója ember nem lehet, mert miként kormányozhat valaki olyant, a mit nem tud és nem ismer. Már pedig a lélek titkaiba ember be nem tekinthet. Nem lehet hát a pápa a lelki közösség kormányzója. Ez az első érv.

A második a fej természetéből következik. A fej a legszorosabb összefüggésben van a testtel. Természeténél fogva életét és gondolatát közli a testtel, s annak minden egyes tagjával. Már pedig nincsen pápai hatalom, mely a Krisztus értelmét és akaratát egyetlen lélekben is életre kelthetné. Ézt egyedül a Jézus teheti. De arra is van eset, hogy az egyház tagjainak más hite van, mint a pápának. Ilyenkor az egyház úgy nézne ki, mint az „élő állat holt fejjel,“ a mi képtelenség. Végül a test és a fej szoros kapcsolatából az is következik, hogy az egyháznak mindannyiszor meg kellene semmisülnie, valahányszor a pápa meghal abból az egyszerű okból, mert a test fej nélkül nem élhet. Világos tehát, hogy az egyház feje csak a Jézus lehet.

Vagy talán a Jézus helyettest hagyott az egyház kormányzására? Ez is lehetetlen. A helyettesnek ugyanazt a munkát kell végeznie s ugyanazokat a jótéteményeket gyakorolnia, mint az ő ura, vagy megbízója. Már pedig hol van az az ember — legyen bár szentebb szent Péternél — a ki azokat az áldásokat közölhetné, melyeket csak a Jézustól várhatunk?

A szentírás is csak egy fejről tesz említést s ez a Jézus Krisztus. Ugy a pápa, mint a püspökök: „apostolok“, a kiket egyforma küldetéssel és hatalommal ruházott fel az Úr. A pápa

mesterségesen toltta magát előtérbe. És a mint egy fejedelem nem venné jó néven, ha ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel felruházott követői közül az egyik a többi fölébe emelkednék, kénye kedve szerint küldözgetné a többit, de maga sehova sem menne: úgy a Jézus is bizonyára kárhoztatja a pápa jogtalan elsőségét.

A pápa fősége ellen szól az apostoli hitvallás is, melyben ezt mondjuk: „Hiszek egy közönséges, keresztény anyaszentegyházat.“ E szerint is az egyház az egész világra kiterjed és láthatatlan. A látható római egyház nem is lehet az az igaz egyház, a melyet „hiszünk“: Nem azért, mert ha látható, akkor nem lehet a hit tárgya.

A kereszténységnek külső jegye sem nem Róma, sem nem a pápai hatalom, hanem a *keresztség* és az *urvacsora*. A római pápaságnak semmi köze a kereszténységhez s éppen ezért az nem lehet isteni rend.

Bármennyire scholastikus színezete legyen Luther ez érvelésének, mégis általa világos bizonyítékát adta, hogy az ész fegyvere, ha van a ki forgassa, van is olyan veszedelmes. Ellenfelének az észszerűségre épített bizonyítékát éppen az ész fegyverével sikerült megdöntenie.

Még nagyobb erővel és könnyedséggel semmisíti meg Luther gyöngé ellenfelének azt az okoskodását, melyet a *szentírásra* épített. Itt Luther teljesen otthon érzi magát. Fejtegetéseiben határozott fölényességet árul el. Teljes önérzettel mondhatta: „Ha ököllem nem is győzöm, az írásból ugyan le nem gyürtök.“¹ A lipesei barátnak s általában a pápa hiveinek ide vonatkozó okoskodása így hangzik: „Az ó-testamentum az új-testamentum képe volt. Minthogy pedig amabban egy test szerint való főpap vala, ilyennek az újban is kell lenni. Különben, hogyan teljesednék be maga a kép? Hiszen Krisztus mondotta: A törvényben egy kis jóta vagy pontoska el nem mulik, mignem abban mindenek beteljesítettnek“.²

Itt Luther ismételten mélyre ható magyarázatban oktatja ki ellenfelét a kép és a képnek beteljesedése közti különbségre nézve. E szerint a kép testi vagy külső dolog, a kép beteljesese-

¹ I. m. 414. l.

² I. m. 408. l.

dése belső vagy szellemi. A kép szemmel látható, a beteljesedés pedig hitbeli és így láthatatlan. A mi az ó-testamentumban mint kép látható, azt az újban mint láthatatlan beteljesedést csak a *hit* által szerezhethetjük meg. Ebből a rövid magyarázatból azonnal kitűnik, hogy milyen nagy tévedésben volt Róma ügynöke, a mikor az Áron papságának mint képnek a beteljesedését a pápaságban látta. Mivel a pápa test szerint való pap, teljesen képtelenég őtet úgy tekinteni, mint az ó-testamentumi kép beteljesedését. Luther szerint ilyent csak az állíthat, a ki az írást a maga esze szerint magyarázza. Az írást csak az írással lehet helyesen értelmezni.

A nélkül, hogy gáncsolnók Luthernek az írásmagyarázatra vonatkozó fenti álláspontját, kijelentjük, hogy mi az írásmagyarázatból az észet nem csak ki nem zárjuk, hanem annak *birói* jogokat és kötelességeket adunk. A tiszta ész bírálata nélkül az írás tömkelegében eltévedünk s lelkiismeretünket is megnyugtató eredményhez nem jutunk. Ez álláspontunkban még jobban megerősít maga Luther, a midőn írásmagyarázatára is kitörölhetetlenül rányomta erős ítélőtehetségének a bélyegét.

Nem a pápa előképe volt Áron, — mondja Luther — hanem a Krisztusé.¹ E tétel igazolása czéljából számos szentírásbeli helyet sorol elő, melyek a Krisztus „lelki“ papságára vonatkoznak s arra a végeredményre jut, hogy vagy Pál apostol, vagy a lipesei barát eretnek. Hogy ellenfelét annál inkább megsemmisítse, a guny terére lép, a mi ismét erős oldala Luthernek. Nehány idevágó kérdését megemlítjük, mert ezek jellegzetesen domborítják ki harcsmódorát. Ha a világi hatalom, ruházat és kormányzás szempontjából Áron a pápa előképe, miért nem az más tekintetben is? Az ó-testamentum szerint a főpap sem özvegyet, sem árvát, hanem csakis hajadon leányt vehet feleségül, miért nem házasodik össze a pápa is egy hajadon leánnyal? A régi főpaprak nem volt szabad Izrael földéből egy talpalatnyit is birnia, miért kívánja hát a pápa az egész világot? A régi főpap a királyok alattvalója volt, miért akar a pápa királyok királya lenni? A régi főpap körül volt metélve, miért nines az új is?²

¹ I. m. 412. l.

² I. m. 415—416 l.

Igen érdekes az a kérdés, hogy ezek után Luther miképpen vélekedett ama Krisztusi igékről, melyekre a pápaság épületét általában alapítani szokták? Ez igék egyfelől a Máté 16. r. 18–19. v.-ben foglaltatnak: „Te vagy Petrus“ stb. Ezeken az igéken nyugszik amaz állítás, hogy Jézus a „kulcsok“ hatalmát *egyedül* Péternek adta. Azonban Luther az egyetlen szentírásbeli helylyel szembe kettőt állít, (Máté 18. r. 18. v. és Ján. 20. r. 22–23. v.), melyek világosan bizonyítják, hogy a kulcsok hatalma Péternek nem személyes joga, hanem közös a gyülekezettel. Krisztus Péterre sem kiváltságot nem ruházott, hanem az összes apostolokat egyenlő hatalom részeseivé tette. Nem is gyakorolt Péter semmi hatalmat a többiek fölött. Egyetlen apostolt sem választott, nem küldött el és nem erősített meg. Valamint a pápai világhatalom is pusztán álom, mely soha sem valósult meg, holott ha Isten akarná, mindentéle nehéz akadályon keresztül is megvalósíthatta volna.¹

Nem kevésbé tévelygés az az eljárás is, mely a kulcsok hatalmából „kormányzói“ hatalmat akar kimagyarázni. Hiszen a kormányzói hatalom sokkal általánosabb, mint a kulcsok hatalma; mert a míg amaz kiterjed a jókra is, addig ezt csupán a bűnösökkel szemben lehet gyakorolni. Éppen azért ez a szentírásbeli hely nem lehet alapja a pápa kormányzói hatalmának. De Jézus ilyent nem is ruházott sem Péterre, sem a többi apostolokra.

Mi is hát az értelme az említett jézusi igéknek? Luther szerint azokban egy nagy és kegyelmes kijelentés foglaltatik, melynek áldása kihat az egész gyülekezetre. Ez a kijelentés a bűnös lelkiismeretnek vigasztalása, mivel azt az ígéretet foglalja magában, hogy bűnei súlya alól a hit által ember is feloldozhatja. S ha a pápa ezt a kegyelmes kijelentést a maga hatalma támogatására használja, úgy tesz, mint az a ravasz ember, ki a szűkölködőknek közösen felajánlott kincset egymagának foglalja le. De a pápa még ennél is tovább megy. Nem csupán lefoglalja a közös lelki kincset, hanem azt pénzért osztogatja azoknak, a kiknek jog szerint részük van hozzá. Ilyen formán akármely zsarnok lefoglalhatja egy gazdag örökséget s azt pénzért adná át az igazi örökösöknek. A nevezett igékben jel-

¹ I. m. 417–420. l.

zett „szikla“ sem jelenti szt. Pétert és az ő felsőségét, hanem jelenti Krisztust és a hitet, mely ellen bármiféle hatalom is hiába küzdene. Így hát a pápaság ügynöke helytelenül hivatkozik Jézus említett mondására.

A pápai hatalom védelmezőinek egy másik erőssége ama Krisztusi mondás: „Legeltesd az én juhaimat.“ Ján. ev. 21. r. Mivel e szavak Péterhez voltak intézve, azért a mester — szerintük — reá ruházott minden felsőséget. Mit jelentnek hát ezek a szavak az ő nyelvükön? Luther így magyarázza meg: „A legeltetés római nyelven annyit tesz, mint a kereszténységet rengeteg, kárhozatos emberi tételekkel terhelni, a püspöki köpenyegét jó drágán eladni, az összes hitbérek évjáradékát elragadni, minden alapítványt kézre kaparintani, az összes püspököket borzasztó esküvel rabszolgákká tenni, búcsu vásárt csapni, az egész világot pápás levelekkel, bullákkal, ólommal és viasszal megadóztatni, az evangélium hirdetését megtiltani, az egész világot római fatytyakkal megrakni, minden perből hasznot huzni, a viszálykodást és patvarkodást szaporítani, egy szóval igazsághoz senkit sem juttatni és senkinek békét nem hagyni“.¹ Milyen nagy volt a visszaélés ott, a hol ilyen kemény leezke vált szükségessé. És ha az ellenfelek erre azt mondják, hogy lehettek egyes pápák, a kik hatalmukkal visszaéltek; de azért maga a hivatal szent: Luther nyomban kész a válaszszal, mondván: mivel a legeltetés szó Krisztusnak való engedelmességet jelent, ebből következik, hogy a pápa ha egyszer hivatalát elfoglalta, szent és engedelmes, ha különben személyileg gaffizkó és ravasz róka is. E szerint nem csak a legeltető, de a kik legeltetve vannak, azok is mind szentek és engedelmesek. Ha pedig ez így van, akkor mire való a búcsu, a gyóntatás, a kulcsok hatalma és több efféle? Ennyire tarthatatlan a jelzett igéknek római magyarázata.

Mit jelentnek hát Jézusnak Péterhez intézett szavai a maguk igazi értelmében? A legeltetés szó Luther szerint kettőt fejez ki, ú. m. szeretetet és engedelmességet. Jézus is mielőtt Péterhez intézte e szavakat, háromszor kérdezte „szeretsz-e engemet?“ A kiből nincsen szeretet és engedelmesség — legyen bár pápa vagy püspök — semmi köze a legeltetés igéjéhez.

¹ I. m. 427. l.

Nem hogy támogatnák a Krisztus szavai a pápaságot, hanem annak éppen ellene mondanak. Ellene mondanak akkor, a mikor a pápa nem engedelmeskedni, hanem uralkodni, nem szeretni, hanem a saját érdekét előmozdítani kívánja. Ennélfogva a pápaságnak semmi gyökere, semmi alapja nincsen a bibliában, s a mely igéket érdekében fel szoktak hozni, azok éppen ellene tesznek bizonyosságot.

Ezek szerint tehát Luther a pápaság intézményét elveti és teljesen feleslegesnek tartja? Még most sem. Mint szükséges rosszat, még mindig fentartandónak tekint. Nézetét a következőkben foglalja össze. Minthogy látjuk, hogy a pápa a mi püspökeink felett teljes hatalmat gyakorol, a mit Isten tanácsa nélkül el nem érhetett, bárha én nem azt tartom, hogy ő Istennek kegyelmes, hanem hogy inkább haragos határozatából jutott ennyire, mert az Isten, hogy megostorozza ezt a világot, megengedi, hogy az emberek felemelkedjenek és másokat elnyomjanak: nem akarom, hogy a pápának bárki is ellene szegüljön, hanem hogy Isten tanácsát félve, az efféle hatalmat tiszteletben tartsa és teljes türelemmel megszivlelje egészen olyformán, ahárha a török ülne a nyakunkon.“¹

Luther ez iratával egy jó lépést tett előre azon az uton, a melyre már a 95 tételével rálépett. Következményeiben talán még nagyobb jelentőségű ez utóbbi irata az elsónél. Mert igaz, hogy a pápasággal semmi összefüggésben nincsen az üdvösség kérdése, de más felől az is igaz, hogy az egyháznak mint hatalmi szervezetnek léte ettől függ s ereje ebben van. Ha a fej meghal, nélküle a test sem élhet. Luther tehát — bár a körülmények által sodortatott ebbe a helyzetbe — mégis teljes öntudatosan cselekedett akkor, a mikor kisebb személyi vonatkozású csatározások helyett, elvi magaslatra emelkedve, nagy készüllettel vivja a harczt a pápaság s annak visszaélései ellen. De e lépéssel annyira előre is haladt, az ő sok veszélyt rejtő útján, hogy onnan már becsülettel visszatérnie lehetetlen lett volna. Luther a kibontott lobogót addig le nem tette, a mig győzelemhez nem juttatta. Hogy milyen úton jutott el céljához, azt látni fogjuk többi irataiból.

¹ I. m. 435. l.

Az erkölcsi cselekedet feltételei.¹

Minden *jó cselekedetet* a világ *erkölcsi cselekedetnek* mond, pedig nem minden jócselekedet erkölcsi cselekedet.

Szükség azért az erkölcsi cselekedet fogalmával tisztába lenni, különösen a keresztény embernek, kinek egész életmenetét az erkölcsi törvényeknek kell, hogy áthassák.

Az erkölcsi cselekedetnek legelső feltétele: *a szabadakarat*. Minden cselekedet, legyen az jó vagy rossz, szabadakarat nélkül *beszámítás* alá nem tartozik.

A *kényszercselekedet* kárhoztató ítélet alá jöhet ugyan, éppen a szabadakaratnál fogva, de *erkölcsi becsesél* soha sem birhat, még ha jó is.

Mondják némelyek, hogy szabadakarat nem is létezik s így az erkölcsi cselekedet fogalmát is összedöntik.

Az *akarat mindig szabad*, akár jó, akár rossz irányú, csak az akarat *cselekvésének* lehetnek néha legyőzhetetlen akadályai. Az akaratnyilvánulás akadályainak legyőzésében van *az erkölcsi erő*, sőt az erkölcsi cselekvés nagyságát éppen e küzdelem feletti diadal koronázza meg.

Az *akarat és ész* kapcsolatos; ezeknek *együttes tevékenysége* lehet csak az erkölcsi cselekedet második feltétele.

Az öntudatnélküli cselekvés becse, csak olyan, mint a kényszercselekvés. Mentől erősebb valakiben a józanész, *annál erőtlenebbek* lesznek az erkölcsi cselekvés akadályai.

Hogy mint a növény alakja, lombozatja, virága és gyümölcse *fejlődésére*, úgy az ember testi, lelki fejlődésére, szenvedélyeire, hajlamaira, karakterére nagy befolyással vannak talaj, légkör, társadalom és annak törvényei, az tagadhatatlan; de ezek együttvéve sem dönthetik meg az ész kifejlődhetését, s az ennek kapcsából származó szabadakaratbeli erkölcsi cselekvésnek nyilvánulásait.

¹ Rédiger Géza hátramaradt munkáiból.